

SELİM NÜZHET GERÇEK

1891-1945

Türk matbaacılık, gazetecilik ve temâşa sanatı tarihi üzerinde çalışacakların ve Türkiye’de ilk defa olarak ilmî esaslara uygun yolda hazırlanmış umumî bir bibliyografyadan faydalanmak ihtiyacını duyacakların, bu sahadaki hizmetlerini saygı ile anacakları başlıca kimselerden biri, hiç şüphesiz, rahmetli Selim Nüzhet Gerçek olacaktır. Ne yazık ki memleket irfanına daha pek çok verimli hizmetler göreceği olgun bir çağda, ansızın öldü.

Selim Nüzhet Gerçek, 1891 de İstanbul’da doğmuştur. Babası yazılarıyla ve bilhassa çıkardığı “*Hazine-i Evrak*”¹ isimli dergisiyle tanınmış, o devrin Millî Eğitim Müdürlerinden Mahmud Celâleddin Bey’dir. Selim, ilk kısımdan başlayarak Liseyi tamamlayınca ya kadar Galatasarayda okumuş ve 1910 da Yüksek Öğrenim yapmak üzere İsviçre’ye gitmiştir. Cenevre’de Edebiyat lisansı yaptı. Bir taraftan da çok sevdiği sahne faaliyetlerini yakından takip etti. Mütarekeden sonra memlekete döndü ve Celâl Nuri’nin “İleri” gazetesinde muharrir ve sekreter olarak çalışmaya başladı.

Cumhuriyetin ilânından bir müddet sonra gazeteciliği bırakarak Robert Kolej’e Tarih Öğretmeni ve Türkçe kâtibi tayin olunarak 1934 yılına kadar burada çalıştı. Esas vazifeleri dışında, bulunduğu

¹ Bir müddet Sami Paşa-zade Abdülbaki Beyle birlikte sonra yalnız Mahmud Celâleddin Bey tarafından çıkarılan küçük boyda 16 sahifelik bu dergi, ayda dört defa olmak üzere Cumartesi günleri çıkmakta ve ilk sene “Umumiyeti itibariyle Fünuna dair Risale-i Edebiyedir” ikinci başlığını taşımakta idi. İkinci sene yalnız “Risale-i Edebiye” ile iktifa etmiştir. İlk sayısı 1 Mayıs 1297 (1881) tarihini taşımaktadır. Millî Kütüphane’de mevcut bir koleksiyonuna göre ilk sene 48 sayı çıkmış, ikinci senenin 30 Nisan 1299 (1883) tarihini taşıyan 15 inci sayısında kalmıştır. İstanbul’da ve Mihran matbaasında basılmıştır.

Hazine-i Evrak, Abdülhamid idaresi sansürüne karşı açıkca kafa tutan, Namık Kemal’in, Abdülhak Hâmid’in yazılarını neşirden çekinmeyen aynı zamanda Halid Ziya Uşaklıgil’in de daha okul hayatında iken ilk yazılarını yayımlayan bir dergi olarak basın tarihimizde yer tutmaktadır.

fırsatlardan faydalanarak matbaacılık, gazetecilik ve temâşa tarihimiz üzerinde bilgisini genişletmeye ve hiçbir maddî fedakârlıktan çekinmiyerek gerek bu konulara gerek Türk el sanatlarına ait eserlerden şahsî kolleksiyonlar toplamaya başladı. Bir taraftan da memleketteki sahne hayatını yakından takip ediyor, muhtelif gazetelerde, bilhassa Akşam'da tiyatro tenkitleri yazıyordu.

1928 de Türk matbaacılığının iki yüzüncü yıl dönümü vesilesiyle tertip ettiği sergi bu bakımdan önemli bir hareket olduğu gibi, tanzimata kadar memleketimizde kurulan resmî ve hususî matbaalar hakkında neşrettiği "*Türk Matbaacılığı*" da hem Selim'in, hem matbaacılık tarihimizin toplu ilk eseridir. Bunu 1930 da Meddah, Karagöz ve Orta oyunu tarihimizi inceleyen "*Türk Temâşası*" takip etti. 1931 de memleketimizde gazetenin yüzüncü yıl dönümü dolayısıyla "*Türk Gazeteciliği*" adlı eserini neşrettiği gibi şahsî kolleksiyonlarından Galatasaray Lisesinde bir de sergi tertiplede. Böylece basın ve kültür tarihimiz üzerindeki vukufiyle kendini tanıtan Selim Nüzhet, artık bu sahalar için bilgisine güvenilen gerçek bir mütehassıs olmuştu. Millî Eğitim Vekâleti, Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünde Ankara'da Ticaret Lisesinde açtığı Neşriyat Sergisinin tertibine ve bu maksatla beş yıl içinde Türk harfleriyle yapılmış yayınların umumî bir bibliyografyasının hazırlanmasına onu memur etti. Bu bibliyografya ¹ Türkiye'de bu alanda devlet eliyle muntazam bir organ neşretmek ve bunu sağlayacak bir teşkilât vücude getirmek ihtiyacını kuvvetle duyurmuştu. Vekâlet 1934 de bu maksatla teşebbüse geçti ve 2527 sayılı kanun ile 21. VI. 1934 tarihinde İstanbul'da Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünün kurulması kabul edildi. Bu idarenin başına da ihtisasına binaen İcra Vekilleri Heyetinin 974/2 sayılı ve 9.VII.1934 tarihli kararıyle Selim Nüzhet getirildi. 16. VII. 1934 günü yeni memuriyetine ait emri alarak Ankara'dan ayrılan Selim, ertesi gün İstanbul'da vazifeye başladı. İlk günlerde bu idareye geçici olarak Ebussuud caddesindeki ilk okul tahsis edilmişti. Medresetülhattatin'i uzun zaman içinde barındırmış olan Cağaloğlu yokuşu başındaki Tersane Emini Yusuf Ağa (1708-1775) nın yaptırdığı Süb-yan mektebi, yeri ve yapısı bakımından bu hizmete en elverişli görül-

1 *Türkiye Bibliyografyası*. (Türk harflerinin kabulünden Cumhuriyetin onuncu yıl dönümüne kadar) 1928-1933. İstanbul 1933, Devlet Matbbası.

düğünden Derleme idaresine tahsis edildi ve Müdürlük kısa bir müddet içinde ihtiyacına göre düzenlediği bu binaya yerleşti.

Selim, tarihî şahsiyetlerimiz arasında İstanbul'da ilk defa (1719) İtfaiye teşkilâtını kurmuş olan Gerçek Davud'a (öl. 1733) hususî bir sempati besler, onun bu güç fakat hayırlı işi başarmaktaki rolünü anar ve memlekette herhangi bir işin Gerçek Davud'u, yani ilk kurucusu olmak idcalini överdi. Böylece Derleme idaresinin hakikaten Gerçek Davud'u oldu ve sırf bu duygusunun tesiri altında kendisini çok bağlı olduğu büyük kardeşi sayın Abdülhak Şinasi'den ve Hisar'dan bir bakıma uzaklaştıran Gerçek soy adını, yeni giriştiği işin bu ilk günlerinde aldı.

Selim Gerçek, ölümü tarihi olan 12 Aralık 1945 gününe kadar aralıksız on bir yıldan fazla zaman, çok dar ve mütevazı bir kadro ile çok bağlı olduğu bu işi yürüttü. Yusuf Ağa Okulu, onun titiz intizamseverliği sayesinde saat gibi işleyen modern bir müessese haline geldi. 1934 den başlayarak "*Türkiye Bibliyografyası*" ciltleri yıldan yıla bir biri yanına dizilmiye başladı. Selim Gerçek, Türk harflerinin kabulünün onuncu yıldönümü dolayısıyla Millî Eğitim Vekâletinin Ankara'da tertip ettiği "On yıllık Türk Neşriyat Sergisi" için, Derleme idaresinin kuruluşundan öteki devre yayınları için biri resmî, diğeri hususî basmalara ait olmak üzere iki özel cilt de hazırlayarak Türk harfleriyle başlayan yeni neşir faaliyetimizi tarihe maletti. Türkiye Bibliyografyaları, ileri sürülebilecek eksik ve yanlışlarına rağmen daima istifade edilecek ve onları hazırlayanların hatırası önünde saygıyla eğilmeyi gerektirecek değerli kaynaklar olarak Millî Bibliyografyamızın temelini teşkil edecektir.

Selim Gerçek'in Derleme Müdürlüğü sırasında yaptığı memleket kütüphanec ve müzceciliğine olan bir hizmeti de onun biyografisini çerçeveleyen bu yazının dışında bırakmak doğru olmayacaktır. Gerçek, son yıllarında uzunca bir müddet İstanbul Belediyesi Şehir Müze ve Kütüphanesinin Vilâyetce tanzim ve idaresine memur edilmiş ve bu arada o güne kadar yalnız kapalı bir eşya ve hatıralar deposu halinde bulunan Şişli'deki Atatürk evini devamlı bir gayretle "İstanbul Şehri Atatürk Müzesi" haline getirerek Türk gençliğinin istifadescine açmıştır.

Selim'in, Millî Kütüphanemizin kuruluşu işinde büyük hizmetleri geçmiştir. Bugün Millî Kütüphane koleksiyonları arasında bulu-

nan yerli eserlerin mühim bir kısmı, kendisinin Derleme Müdürlüğü sırasında derlenmiş veya temin olunmuştur.

Millî Kütüphane İdaresi, geçen sene (1953) Selim'in şahsî kütüphanesini de satın almak ve bunun çok değerli muhteviyatını da koleksiyonlarına katmak suretiyle yerinde bir iş yapmıştır.

Hiç şüphe etmem ki, Türk kütüphaneciliği, çalışmalarından çok faydalandığı ve faydalanmakta olduğu Selim Gerçek'i her zaman saygıyla anacaktır.

FAİK REŞİT UNAT

SELİM NÜZHET GERÇEK'İN MATBU ESERLERİ :

- 1- *Unutulan Adam* (Pierre Benoit'dan Ahmet Kâmil takma adı ile). İstanbul 1923, Evkaf Matbaası.
- 2- *Hadikatül Cevami nam eserin elifbaî fihristi* (kendi adını koymuyarak). Neşir yeri ve tarihî belli değilse de arap harfleriyle basılmıştır.
- 3- *Türk Matbaacılığı*. İstanbul 1928, Matbaai Ebüzziya.
- 4- *Türk Temaşası*. (Meddah-Karagöz-Ortaoyunu). Birinci basım. İstanbul 1930, Matbaai Ebüzziya. İkinci basım. İstanbul 1942, Kanaat K.
- 5- *Türk Gazeteciliği (1831-1931)*. İstanbul 1931, Devlet Matbaası.
- 6- *Gülme Komşuna*. (Tam bir ortaoyunu). 1931 İstanbul, İkbal K.
- 7- *Salıncak Sefası*. (Tam bir hayal oyunu). 1931 İstanbul, İkbal K.
- 8- *Almanak 1933*. İstanbul, Devlet Matbbaası.
- 9- **Türk Matbaacılığı I.* (Müteferrika Matbaası). İstanbul 1939, Devlet Basımevi.
- 10- *Türk Taş Basmacılığı*. İstanbul 1939, Devlet Basımevi.
- 11- *Atalar sözü*. (Sadi Kırımlı ile birlikte). İstanbul 1939 Kanaat Kitabevi, Ankara Kütüphanesi No.XXIII.
- 12- *Tiyatro Bilgisi*. İstanbul 1944, Türkiye Yayınevi.
- 13- *Tiyatro Tarihi*. (Yunan ve Lâtin Tiyatrosu). İstanbul 1944, Türkiye Yayınevi.
- 14- *Çifte Nikâh*. (Fransızcadan tercüme). İstanbul 1944, Türkiye Yayınevi.

BASILMAMIŞ ESERLERİ :

- 1- *Türk Matbaacılığı II*. (Mühendishane ve Üsküdar Matbaaları).
- 2- *Türk Matbaacılığı III*. (Darüttıbaa ve Takvimhane Matbaaları).
- 3- *İstanbul Kütüphaneleri*.

*3 numaradaki kitabın genişletilmiş ilk kısmıdır.